

DİN EĞİTİMİ
ARAŞTIRMALARI
D E R G İ S İ

PEDAGOJİDEN ANDRAGOJİYE: YAŞAM BOYU EĞİTİM

Doç. Dr. Mustafa KÖYLÜ*

SUMMARY

This article deals with the basic principles of adult education. As it is known, from the beginning to the seventh century, education belonged mostly to the adult population. From that time, education meant to teach children. This process continued up to the beginning of the twentieth century. Upon some social, economic and cultural developments a new discipline, called andragogy meaning the art of teaching adults appeared in 1940s. However, since the adults' education differ from that of children, adult educators began to develop the principles of adult education.

This article also tries to put these basic principles of adult education without stressing any special adult education. It examines those principles in nine sub-titles. It concludes that educators should give importance not only the teaching of children, but also the teaching of adults for the century in which we live requires people life-long education.

* * *

Giriş

Eğitim insanlık tarihiyle başlar. Dolayısıyla tarihin ilk dönemlerinden itibaren tüm büyük din ve medeniyetlerin hepsi insan eğitimiyle uğraşmışlardır. Eski Çin, Yunan ve Roma dönemleriyle, İslam'ın ilk dönemlerindeki *Ehli Suffa* bunun en açık örneklerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla eğitim başlangıçta, daha çok yetişkinlere yönelik bir faaliyet iken, okulların yedinci yüzyıldan itibaren organize edilmesiyle birlikte, pedagojik görüş, yani "çocukların eğitim ve öğretimi sanatı"

* Ondokuz Mayıs Ü. İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

hakim olmuştur. Böylece eğitim uzun süre sadece "çocuklara has bir iş" olarak algılanmış, yetişkinlerin eğitimi ise ihmal edilmiştir.¹

İnsan yaşamının geçmiş zamanlara oranla oldukça uzaması, bilimsel ve teknik açıdan meydana gelen gelişmeler, aile yapısındaki gelişme ve değişimler, boş zamanları değerlendirme vs. insan eğitiminin hayat boyu devam eden bir süreç haline gelmesine neden olmuştur.² Aslında bu tür gelişmeler olmasa bile, bizler hayatımızın büyük çoğunluğunu "çocukluk" dönemi olarak değil, "yetişkinlik" dönemi olarak geçirmekteyiz. Gerçekten de yaşamımız boyunca bizler normal olarak ömrümüzün bir çeyreğini büyüyerek geçirirken, geri kalan 3/4'ünü yetişkin olarak yaşamaktayız. Ancak işin ilginç yanı, psikologların ve diğer bilim adamlarının çoğunluğunun çocukluk ve gençlik üzerine çalışmalarını yoğunlaştırırken, yetişkinlik dönemini ihmal etmeleridir.

Dolayısıyla biyolojik açıdan nasıl insanının sadece bebeklik, çocukluk, ya da ergenlik dönemlerini değil, tüm hayat evrelerini anlamamız gerekiyorsa, eğitim açısından da insanı bir bütün olarak ele alıp, onun bedensel, zihinsel, duygusal, toplumsal ve kültürel özelliklerini dikkate alarak uygun eğitim ve öğretim metodlarını geliştirmemiz gerekir. Aslında hayat şartları artık bunu zorunlu hale getirmektedir. Çünkü biz bilgi çağında yaşıyoruz. Bu bilgi çağı daha fazla bilgiyi gerektirmektedir. Yapılan araştırmalar gelecek yüzyılın ilk çeyreğindeki işlerin büyük çoğunluğunun üniversite ve üniversite ötesi eğitimi gerekli kılacağını ortaya koymaktadır. Bilim adamları gelecek yıllarda okur yazarlığın tanımının değişeceğini, sadece okuma yazma kabiliyeti, basit dört işlemleri yapmanın artık toplumda tamamen yetersiz kabul edileceğini ve sadece bunları öğreten eğitim programlarının ortadan kalkacağını savunmaktadırlar.³ Elbette biz en iyi şekilde çocuklarımızı eğitmeye devam edeceğiz. Ancak aynı şekilde yetişkinlerin eğitimi de devam ettirmek zorundayız. Zira artık günümüz eğitimcileri, medeni bir toplumda yaşam boyu eğitimi, her bireyin öğrenme ihtiyaçlarına cevap verebilmesi, potansiyellerini ortaya çıkarabilmesi ve daha geniş bir toplum içerisinde bir yer keşfedebilmesi için en temel bir hak ve gereksinim olarak görmektedirler.⁴

Ancak şu da bir gerçektir ki, yetişkinler artık çocuk değillerdir. Onlar birçok açıdan çocuklardan farklılık arz etmektedirler. Bu yüzden onların eğitimi ve öğretiminde dikkat edilmesi gereken hususlar da çocuklarınkinden farklı olacaktır.

İşte bu noktada dünya literatürüne, yetişkin eğitiminin bilimi ve sanatı an-

1 Malcolm S. Knowles, *The Adult Learner: A Neglected Species*, second ed. (Houston: Gulf Pub., 1978), s. 27.

2 Bu konuda geniş bilgi için bkz. Mustafa Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, (Samsun: Etüt Yayınları, 2000), ss. 13-21.

3 George E. Spear ve Donald W. Mocker, "The Future of Adult Education," *Handbook of Adult and Continuing Education*, ed. Sharan B. Merriam and Phyllis M. Cunningham (San Francisco: Jossey-Bass Pub., 1989), s. 646.

4 Bkz. Peter Jarvis, *Adult and Continuing Education: Theory and Practice* (London, Canberra: Nichols, 1983), s. 57.

lamına gelen yeni bir kavram girdi: Andragoji. Her ne kadar andragoji kelimesi ilk kez 1833 yılında bir Alman eğitimci tarafından kullanılmış olmakla birlikte, bu alanla ilgili yoğun bilimsel çalışmalar 1962 yılında Yugoslavya'da Belgrad Üniversitesinde Pedagoji Fakültesinden tamamen ayrı bir Andragoji Fakültesinin kurulmasıyla başlamıştır. Daha sonra bu terimi Amerikalı yetişkin eğitimci Malcolm S. Knowles eserlerinde kullanarak standart sözlüklere dahil ettirmiştir.⁵

Biz bu makalemizde, herhangi bir özel yetişkin eğitim kurumunu dikkate almadan, genel olarak yetişkin eğitiminde dikkat edilmesi gereken hususları, yani bir bakıma yetişkin eğitiminin temel prensiplerini ortaya koymaya çalışacağız. Elbette bu temel prensiplerin hepsi yetişkin eğitime yönelik belli bir eğitim kurumunun bireylerine tam olarak uygulanamayabilir. Ancak hangi yetişkin eğitim kurumu olursa olsun, bu temel prensipleri göz ardı edemez. Yetişkin eğitimiyle uğraşanların yapacağı şey bu temel prensipleri kendi eğitim ortamlarına adapte etmektir. Yetişkin eğitime ilişkin önemli gördüğümüz hususları yeri geldikçe çocuk eğitimiyle karşılaştırarak dokuz madde halinde sıraladık. Şimdi bu maddeleri kısaca açıklayabiliriz.

1. Yetişkinler daha çok kendi kendilerine bağımsız olarak öğrenmeyi tercih ederler

Çocuk eğitimiyle yetişkin eğitimi arasındaki en bariz özellik, çocukların bağımlı bir kişiliğe sahip olmalarına karşın, yetişkinlerin bağımsız bir kişiliğe sahip olmalarıdır. Dolayısıyla pedagojide öğrenci durumunda olan kişi bağımlı kişidir. Onların ne öğreneceği, ne zaman öğreneceği, hatta nasıl öğreneceği önceden belirlenmiştir. Andragojide, yani yetişkin eğitiminde ise, olgunlaşmanın tabii bir sonucu olarak yetişkin kişiden, bağımlı bir kişilikten bağımsız bir kişiliğe, kendi kendini idare eder duruma gelmesi beklenir. Yetişkinler her ne kadar bazı geçici durumlarda bağımlı olsalar bile, genellikle kendi kendini yönlendirme açısından derin bir psikolojik ihtiyaca sahiptirler. Ancak bu süreç her insanda aynı anda ve şekilde ortaya çıkmaz. Yetişkin eğitimiyle uğraşan kişilere düşen görev bu hareketi teşvik etmek ve geliştirmektir.

Yetişkinlerin öğrenmeleriyle ilgili olarak yapılan son araştırmalar yetişkinlerin büyük çoğunluğunun kendi kendilerine öğrenmeyi tercih ettiklerini göstermektedir. Allen Though yaptığı araştırma sonucunda, yetişkinlik yıllarındaki öğrenme projelerinin % 70'inden fazlasının yetişkinlerin kendileri tarafından yapıldığını ortaya koymuştur. Diğer öğrenme projeleri ise genellikle bir gruba, bir öğreticiye, özel derslere, ya da diğer bazı insan dışı kaynaklara dayanmaktadır.⁶ Araştırma sonuçlarına göre bunun dört önemli nedeni vardır: 1) Yetişkin kendisini, kendi öğrenim hızı ve gidişatına göre ayarlar. 2) Kendi öğrenim şekillerine kendisi

5 Malcolm S. Knowles, *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy* (Chicago: Follett, 1980), ss. 42-43.

6 Allen Though, *The Adult's Learning Projects: A Fresh Approach to Theory and Practice in Adult Learning* (Toronto: Ontario Institute for Study in Education, 1979), s. 1.

karar verir. 3) Öğrenme şeklini kolayca değiştirip daha esnek bir hale getirebilir. 4) Öğrenme projelerine kendi tarz, yapı ve planlarını uygulayabilir.⁷ Bundan dolayı bazı eğitimciler "kendi kendine yönlendirme" prensibini, eğitimcilerin "akademik amentüsü" (academic orthodox) olarak adlandırmaktadırlar.⁸ Bu konuda bir yetişkin eğitimci olan J. R. Kidd genellikle yetişkin eğitiminin amacının harici yönlendiriciden ziyade bireyi sürekli olarak "dahili yönlendirici," kendi başına yönlendiren öğrenci yapmak olduğunu ifade etmektedir.⁹

Yetişkinleri kendi başına öğrenmeye iten nedenlerden biri de hiç şüphesiz onların farklı bireysel özelliklere sahip olmalarıdır.¹⁰ Bilindiği gibi eğitim ve öğretimde bireysel farklılıklara dikkat etmek esastır. Bu yetişkin eğitiminde daha çok göze çarpmaktadır. Genel olarak kabul edilmektedir ki, bireysel farklılıklar ilerleyen yaşlarda daha fazla göze çarpar. Bir de buna eğitimsel ihtiyaç ve isteklerdeki farklılıkları, öğrenme şekillerini, öğrenmeden beklentilerini, hayat tecrübelerini göz önüne alırsak, niçin yetişkinlerin kendi kendilerine bağımsız olarak öğrenmeyi tercih ettiklerini daha kolay anlayabiliriz.

Ancak bu demek değildir ki, yetişkinlerin hocaları hiçbir zaman öğrencilerine fikir vermez ya da onlara görüş beyan etmez. Elbette genellikle kabul edilmiş bilgileri, değerleri, davranışları onlara aktarır. Ancak buradaki fark, onlara hiçbir zaman bunların kabulü konusunda zorlama yapmamasıdır. Yetişkinlerin, çeşitli eğitim etkinliklerine katılma konusunda bizzat kendi zamanlama programları vardır. Yetişkinler, çoğunlukla eğitim faaliyetlerine ihtiyari olarak katıldıklarından istedikleri zaman gelip gitmeyi isterler.

2. Öğrenme konusunda yetişkin tecrübesi önemli bir yer tutar

Şu bir gerçektir ki, yetişkinler yetişkinlik dünyasına çocuklara kıyasla tecrübe açısından oldukça farklı bir konumda girerler. Çocukluğa ya da gençliğe oranla daha uzun süre yaşadıklarından daha geniş ve büyük tecrübeleri vardır. Onlar sadece daha büyük tecrübeye değil, aynı zamanda çeşitli olarak da farklı tecrübelere sahiptirler. Çocukların kendi hayatlarını kazanma, evlenme, çocuk sahibi olma, gerçek anlamda toplumsal sorumluluk üstlenme veya diğerlerinin refahını düşünme gibi konularda herhangi bir sorumlulukları olmazken, yetişkinlerin yukarıdaki saydığımız her bir alana ilişkin önemli sorumlulukları vardır.

Burada çocuklarla yetişkinler arasındaki bir başka farklılık daha söz konu-

7 Nancy T. Foltz, "Basic Principles of Adult Religious Education," *Handbook of Adult Religious Education*, ed. Nancy T. Foltz (Birmingham, Alabama: Religious Education Press, 1986), s. 50.

8 Stephen D. Brookfield, *Understanding and Facilitating Adult Learning* (San Francisco and London, Jossey-Bass Pub., 1986), s. 18.

9 R. Kidd, *How Adults Learn* (Chicago: Follett, 1973), s. 47.

10 Christopher Bolton, "Instructing Experienced Adult Learners," *Introduction to Educational Gerontology*, third ed., ed. Ronald H. Sharon ve D. Barry Lumsden (New York: Hemishpere, 1990), s. 137.

sudur. Çocuklar için tecrübe onların başına gelen bir şey, bir olaydır, onları etkileyen dış etkidir, onların ayrılmaz bir parçası değildir. Eğer çocuklara kim olduğu sorulursa, muhtemelen kendilerini anne-babalarına, kardeşlerine, nerede yaşayıp hangi okula gittiklerine göre tarif ederler. Onların bireysel kimliği büyük oranda dış kaynaklıdır. Oysa yetişkin bir kişinin tecrübesi dış kaynaklı olmayıp, bizzat kendi yaşamlarının ve deneyimlerinin sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden yetişkinler, kendilerini bizzat sahip oldukları tecrübelerle dayalı olarak tanımlarlar. Gerçekten de yetişkinlerin sosyal, mesleki, siyasi, kültürel ve ekonomik alanda sahip oldukları birçok tecrübeler vardır. Oysa bunların hemen hemen hiçbirisi çocuklar tarafından tecrübe edilmemektedir. Yine yetişkinler dış dünyada çok çeşitli insanlar ve faaliyetlerle yüz yüze gelirlerken, çocukların dünyası yetişkinlere oranla çok daha dar ve sınırlıdır.

Aslında eğitimde yaş ve tecrübeye dikkat yeni bir fenomen olmayıp, ta eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Örneğin Aristo yaklaşık 2,500 sene öncesinden insanları gençlik, orta ve yaşlılık dönemlerine ayırarak, özelliklerini şaşırtıcı derecede bu günkü verilere uygun bir biçimde tasvir etmiştir.¹¹ Aristo'nun değerlendirmesine göre, genel olarak gençler daha güçlü arzulara sahiptirler ve arzu ettikleri her şeyi yapmaya meyillidirler. Cinsel güdü, beden ihtiyaçlarından en önemlisi olup kendilerini yönlendiren temel güdüdür. Bu konuda onlar oto-kontrol açısından eksiktirler. Onların arzuları gelip geçicidir. Çabuk öfkelenirler ve *başkalarının fikirlerine hemen teslim olurlar*. Paradan çok şeref ve zafere düşkündürler. Günah düşünmezler, ancak insan iyiliğine inanırlar. Zira onlar henüz çok fazla kötülük görmemişlerdir. Dürüsttürler, zira çok fazla aldatılmamışlardır. Daha çok gelecek için ve ümit içinde yaşarlar. Onlar için gelecek çok uzun, geçmiş ise çok kısadır. Her şeyde aşırılık gösterirler, ya bir şeyi çok severler, ya da bir şeyden çok nefret ederler, her şeylerinde aşırıdır. Her şeyi bildiklerini zannederler ve her konuda olumlu düşünceye sahiptirler... vs.¹²

Diğer taraftan yaşlıların özelliği ise, “çoğu özellik açısından yukarıda sayılan özelliklerin tam tersidir.” Onlar hayatlarının önemli bir kısmını yaşamışlardır. Uzun süre yaşadıkları için pek çok da tecrübeleri vardır. Bir çok hata yapmışlardır, hayat tamamıyla kötü bir iştir. Bunun sonucu olarak onlar hiçbir şey hakkında emin değillerdir. Bu yüzden de onlar düşünürler, ancak asla bilmezler. Her şeye tereddütle bakarlar ve her şeye bir ihtimal, “mümkün” ve “acaba”yı eklerler. Bu yüzden de hiç bir şeye olumlu bakmazlar. Her şeyi kötü gözle görürler (cynical). Tecrübeleri onları rahatsız etmiştir ve bu yüzden de şüphe içindedirler. Sonuç olarak onlar ne sıcak bir şekilde severler, ne de acı bir şekilde nefret ederler. Böylece de bir gün nefret edecekmiş gibi severler, bir gün de sevecekmiş gibi nefret

11 Bkz. Lane Cooper, trans. *The Rhetoric of Aristotle* (New York: D. Appleton-Century Co., 1932), ss. 132-34. Naklen Bert E. Bradley, *Fundamentals of Speech Communication*, fifth ed (Dubuque, Iowa, C. Brown Publishers, 1988), s. 97.

12 Aristo, *Rhetorica*, trs. By W. Rhys Robert, *The Basic Works of Aristotle* (New York, Random House, 1941), ss. 1403-1405.

ederler. Pek cömert değillerdir. Zira para onlar için mutlaka muhafaza edilmesi gereken bir şeydir. Yine aynı şekilde tecrübeleri onlara para kazanmanın ne kadar zor, kaybetmenin ise ne kadar kolay olduğunu öğretmiştir. Korkaktırlar ve daima olayların tehlikeli yönlerini dikkate alırlar. Kendilerine oldukça düşkündürler ve bu da dar düşünceli (small-mindedness) olmanın bir şeklidir. Bu yüzden de hayatta hep kendileri için faydalı olan şeylere ağırlık verirler. Hayatlarına yön veren, değerli olan şeyler değil, daha çok faydalı olarak düşündükleri şeylerdir. Utangaç değillerdir, fakat utanmazdırlar, değerli olan şeyden ziyade faydalı olan şeye önem verirler. Gelecekleri konusunda kendilerine fazla güvenleri yoktur, bu kısmen hayatlarındaki kötü deneyimler sonucu, kısmen de korkaklıklarından dolayıdır. Ümitlerinden ziyade hatıralarıyla yaşarlar. Zira hayatın onlara bıraktığı şey, geçmiş uzun zamana kıyasla oldukça azdır. Yine gevezeliklerinin bir sonucu olarak hep geçmişten bahseder ve onu hatırlamaktan hoşlanırlar. Hayatlarını ahlaki hislerden ziyade daha çok yargılamak (reasoning) la sürdürürler. Yargılamanın sonucu faydacılık iken, ahlakiliğin sonucu güzel davranıştır. Genç kişilerde olduğu gibi yaşlı kişiler de kendilerini dindar, muttaki hissedeler. Ancak aynı nedenlerden dolayı değil. Gençler onu bir naziklik sonucu hissederlerken, yaşlılar zayıflığın bir sonucu olarak algırlarlar...¹³

Aristo orta yaş döneminin özelliklerini de şu şekilde açıklamaktadır: Orta yaş, gençlikle son yetişkinlik dönemi arasında her iki uçtaki aşırılıktan uzak bir karaktere sahiptir. Onlar ne çok fazla kendilerine güvenerek ihtiyatsızlığa ulaşmışlar, ne de çok fazla ürkektirler, bir denge içindedirler. Ne herkese güvenirler, ne de herkese karşı tereddüt içindedirler, insanları doğru olarak değerlendirirler. Hayatlarını ne sadece değer yargılarına göre ne de sadece faydalı olan şeylere göre yönlendirirler, her ikisine göre hayatlarına yön vermeye çalışırlar. Ne çok cesur, ne de çok korkaktırlar, aksine mutedil bir karaktere sahiptirler. Meseleye genel olarak bakılırsa, yaşlılarla gençlerin sahip oldukları tüm bu değerli nitelikler orta yaşlılarda birleşmiştir. Aşırılıkları ve noksanlıklarında ise, orta yollu ve uygunluk yer almaktadır.¹⁴

Aristo'nun da belirttiği gibi, yaşlı insanlar çeşitli tecrübelere sahip olduklarından dolayı, kendi düşüncelerini kabul ettirme temayülü gösterirler ve onları ikna etmek oldukça zordur. Çağdaş psikologlar da şunu genel olarak kabul etmektedirler ki, genç kişiler genellikle atılgan, fevri, radikal olmaya ve düşüncelerini hızlı bir şekilde değiştirmeye meyillidirler ve maceraperesttirler. Diğer taraftan yaşlılar ise, değişime karşı yavaş ve genellikle çok tutuculardır. Orta yaşlılara gelince bunlar her iki aşırı ucun ortasında yer alırlar.¹⁵ Gençler genellikle daha

13 Aristo, *Rhetorica*, trs. By W. Rhys Robert, *The Basic Works of Aristotle* (New York, Random House, 1941), ss. 1405-1406.

14 Aristo, *Rhetorica*, trs. By W. Rhys Robert, *The Basic Works of Aristotle* (New York, Random House, 1941), s. 1406.

15 Elizabeth G. Andersch ve Lorin C. Staats, *Speech for Everyday Use*, revised ed. (New York, Holt, 1966), s. 185.

liberal, daha açık görüşlü ve yeni deneyim ve yaşantılara açık, iyimser ve fiziki olarak daha aktiftir. Bu yüzden de onlar şakayı, serüveni, sporu ve eylemi severler.¹⁶

Tabi şunu da kabul etmek gerekir ki, farklı yaş grubuna ilişkin genellemelerin pek çok istisnaları vardır. Ancak büyük oranda, yaşlılarla gençler, tutum ve tecrübeler açısından farklılıklar gösterirler. Bu da son derece normaldir. Zira her nesil kendini diğer nesillerden ayıracak aşağı yukarı aynı değer ve tecrübelerle sahiptir. Her nesil kendi yaşadıkları dönemin ürünüdür ve kendilerine has özellikleri vardır. Nasıl ki büyük anne-babalarımız ya da kendi anne-babamız kendi dünyalarının bir ürünüyse, biz ve bizim çocuklarımız da kendi yaşadıkları dönemin özelliklerini yansıtacaklardır. Her ne kadar genç nesiller yaşlı insanların yaşadıkları dönemin özelliklerini duymuş olsalar da, o olayları yaşamadıklarından aynı his ve heyecanı göstermeleri beklenemez.

Meseleye eğitim açısından baktığımızda şu sonuçlara varabiliriz: Yetişkinler büyük oranda kendilerini tecrübeleriyle tanımladıklarından onlar açısından tecrübelerin büyük değeri vardır. Yetişkinler geçmiş tecrübelerini kişisel kavram ve kişisel onurlarıyla bütünleştirirler. Yetişkin bireyler geçmiş tecrübelerine saygı duyulmasına ve önem verilmesine büyük ilgi gösterirler. Bunun sonucu olarak da devam ettikleri veya bulundukları herhangi bir eğitim kurumunda kendi tecrübelerine yer verilmez veya değeri küçümsenirse, böyle bir durumda, onlar bunu sadece tecrübelerinin reddi olarak değil, bizzat kendilerinin reddi olarak algırlar.¹⁷ Yetişkin dershanesinde yetişkinin tecrübeleri öğretmenin bilgisi kadar önemlidir. Her iki taraf fikirlerinden karşılıklı olarak istifade edebilirler. Knowles'ın belirttiği gibi aslında iyi bir yetişkin sınıfında kimin daha çok öğrendiğini belirlemek zordur. Bu iki yönlü öğrenim, otoriteyi paylaşmada da kendini gösterir.¹⁸

Pedagojide öğrencilerin öğrenim yerine getirdikleri tecrübe yetişkinlerinki kadar önemli değildir. Bu tecrübeler bir başlangıç noktası olarak kullanılabilir, ancak öğrencilerin tecrübe yoluyla kazanacakları esas fayda öğretmenin, ders kitabının, yardımcı alet ve edevatın ve diğer uzman kişilerin tecrübeleridir. Böylece göz önünde bulundurulmuş ancak öğretmenin, ders kitabı yazarının tecrübeleri ile göze ve kulağa hitap eden ders alet ve gereçleridir. Pedagojinin bel kemiğini nakledici teknikler, ders anlatımları, okuma parçaları ve diğer görsel ve işitsel araçlar oluşturur.¹⁹

Öte yandan yetişkinler ise öğrenim için zengin kaynaklar olabilecek geniş tecrübelerle sahiptirler. Üstelik pasif olarak alacakları eğitimden daha fazlasını bu tecrübeler sayesinde kazanabilirler. Eğitimdeki temel kaynaklar tecrübe teknikleridir. Sözelimi laboratuvar tecrübeleri, tartışma, problem çözme durumları, alan

16 Stafford H. Thomas, *Personal Skills in Public Speech*, (New Jersey, Prentice-Hall, 1985), s. 62.

17 Knowles, *Modern Practice of Adult Education*, ss. 49-50.

18 Knowles, *Adult Learner*, s. 30.

19 Malcolm S. Knowles, *Andragogy in Action* (San Francisco: Jossey-Bass Pub., 1984), ss. 8-9.

araştırmaları ve benzerleri.²⁰

Knowles'a göre çocuklarla yetişkinler arasındaki tecrübe farklılığının eğitim açısından üç önemli sonucu vardır: 1) Yetişkinler diğerlerinin öğrenimine daha fazla katkıda bulunurlar ve birçok çeşit öğrenme için de kendileri zengin bir kaynaktır. 2) Yetişkinler yeni tecrübelerle ilgili olarak ya da ders alınabilecek konulara cevap teşkil edebilecek temel tecrübelerle sahiptirler. Böylece eğer biz yeni öğrenimlerle geçmiş tecrübelerimizi bağdaştırıp aralarında bir ilişki kurabilirsek, ancak o zaman eğitim veya öğretimin bir anlamı olur. 3) Yetişkinler büyük oranda sabit davranış ve düşünce kalıplarına sahip olduklarından daha az açık fikirlere eğilim gösterirler.²¹

Burada yetişkinlerin tecrübeleri açısından uygulanacak eğitim metotlarına baktığımızda şu sonuçlara ulaşabiliriz: Yetişkinlerin bizzat kendileri öğretim için zengin bir kaynak oluşturdıklarından, ağırlık yetişkinlerin tecrübelerine verilebilir. Bu bağlamda grup tartışmaları, örnek olay, grup terapisi, rol oynama, beceri uygulamaları deneyleri, alan projeleri, faaliyet projeleri, gösteri, seminerler, toplum gelişimi metotları takip edilebilir.

3. Yetişkinler öğrenmeye karşı farklı motivasyonlara sahiptirler.

Çocuk eğitimiyle yetişkin eğitimi arasındaki en temel farklardan birisi de, yetişkinlerin öğrenmeye karşı farklı motivasyonlara sahip olmalarıdır. Her şeyden önce çocukların eğitimi devlet ya da toplum tarafından belirlenir ve zorunludur. Çocukların eğitiminde hakim olan bir görüş vardır: Ortada bir öğretmen, bir de öğrenci vardır. Öğretmenin görevi, önceden belirlenmiş amaçlar doğrultusunda öğrencilerine ihtiyaçlarına hitap etsin ya da etmesin, programda belirlenen bilgileri sunmaktır. Bu yüzden öğrenme oldukça standart biçimde, tüm öğrenciler için adım adım takip edilecek bir müfredat şeklinde organize edilmiştir. İkinci olarak, çocuklar "konu merkezli"dirler. Onlar öğrenimlerinin çoğunu daha sonraki bir zamanda uygulamaya yönelik olarak alırlar. Örneğin ilkokulda alınan eğitim, ortaokul ve lise için, lisede alınan bir eğitim de üniversiteye giriş içindir. Üniversitede aldığı eğitim de kişiyi hayata hazırlayacak bir meslek içindir. Dolayısıyla çocuk için eğitim, temel olarak hayatın daha sonraki bir safhasında faydalı olacak olan bir bilgi birikimidir. Bu yüzden çocukların eğitimi çoğunlukla *konu merkezli*dir.

Oysa yetişkinler öğrenmeye ancak gerçek hayatla ilgili herhangi bir problemleri olduğunda, böyle bir şeyi tecrübe ettiklerinde ve onları çözmeye ihtiyaç hissettiklerinde hazırdırlar. Büyük oranda yetişkinler öğrenim aşkı için öğrenim görmezler. Onlar bir görevi yapabilmek, bir problemi çözebilmek ya da daha iyi bir şekilde yaşamak için eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılırlar. Dolayısıyla

20 Knowles, *Modern Practice*, ss. 43-44.

21 Knowles, *Modern Practice*, s. 50.

onlar "problem merkezli"lidirler . Onlar problemleri ortaya koyma ve onlara makul cevap bulma konusuyla ilgilenirler. Bu faraziyenin en önemli sonucu olarak yetişkinlere yönelik müfredat programları hazırlanırken, bu programlar konu ünitelerine göre hazırlanmaktan ziyade yaşam şartları ve problemlerine yönelik konular çerçevesinde hazırlanmalıdır. Örneğin, Bilgisayar I, Bilgisayar II, gibi ders başlıkları bir fakülte öğrencisi için uygun olabilir. Ancak yetişkinler için bilgisayar nasıl kullanılır, nasıl yazı yazılır ve nasıl çıktı alınır, daha önemlidir. Bilgisayarın tarihçesi, nasıl çalıştığı, program yapımı, programlar arasındaki farklar vs. ancak uzmanları ilgilendiren ayrıntılardır ve yetişkinleri çok fazla ilgilendirmez.²² Yine bir yetişkin kişi işini kaybetmişse veya işsizse onu "temel dünya dinleri" başlıklı bir konu hiç ilgilendirmez. Bunun yerine işle ilgili konuşmalar daha çok ilgisini çeker. Ayrıca yetişkin bir kişi, konulara hiçbir zaman gelecekte bir gün onların kendisine faydası dokunacağı için çalışmaz. Aksine o, kendisinin içinde bulunduğu duruma ağırlık verir. Farklı bilgi alanlarındaki gerçekleri ve bilgileri, bilgi birikimi için değil, sadece problemlerini çözmede yardımcı olacağı için öğrenir.²³

Yetişkinler öğrenmeye daha çok problem merkezli bir yaklaşımla geldiklerinden, öğrendikleri şeylerin hemen uygulanmasıyla ilgilenirler. "Öğrendiğim bu bilgiyi nasıl kullanırım" sorusu yetişkin kişi tarafından sorulan temel sorudur. Yetişkinler daha sonraları kullanacakları "depo bilgilendirme"lere veya sormadıkları sorulara cevap teşkil eden şeylere fazla ilgi duymazlar.²⁴ Yeni öğrenilecek konu, direkt olarak hemen çözümlenmesi gereken ihtiyaca yönelik olmalıdır. Bu yüzden kısa süreli eğitim faaliyetleri yetişkinler için daha önemlidir. Yetişkinler için gerçek hayata uygulanabilecek bilgiler son derece önemli iken, hayat tarzına uymayan veya pratikte fayda sağlamayacak ekstra bilgiler çok fazla bir anlam ifade etmez.

Yetişkinlerin büyük çoğunluğu eğitim faaliyetlerine gönüllü olarak katılırlar. Aslında bu, insanda fitri bir özelliktir. İnsan daima yeni beceriler kazanmak ya da en azından mevcut becerilerini geliştirmek ister. Ancak bu durumdan çıkarılması gereken bazı hususlar vardır: Yetişkinler bu eğitim faaliyetlerine gönüllü katıldıklarından, eğer onlar eğitim faaliyetlerinin kendi ihtiyaçlarını karşılamadığı hissine kapılırlarsa veya bu faaliyetlerin kendileri için özel bir anlam ifade etmediğinin farkına varırlarsa, bu eğitim faaliyetini kolay bir şekilde terk edebilirler. Bu yüzden yetişkin eğitimcilerin, müfredat programı geliştirmesine ve eğitim sürecine çok dikkat etmeleri gerekir. İncelenecek konu ya da problemin yetişkinin bizzat kendi hayat tecrübesiyle örtüşecek bir şekilde olması gerekir. Bu da ancak yetişkinin mevcut ya da geçmiş tecrübeleri dikkate alınarak, verilecek bilgiyle öğrenen kişinin mevcut bilgileri arasında bir ilişki kurmaya çalışmakla mümkün olabilir.

Yetişkin eğitimci, yetişkinin bu özelliklerini dikkate alıp, ona göre öğrenci-

22 Knowles, *Andragogy*, s. 12.

23 Knowles, *Adult Learner*, s. 30.

24 Foltz, "Basic Principles," s. 51.

lerine kendi ihtiyaçlarını bilmelerine yardım edici şartları, araç ve gereçleri hazırlamalıdır. Yine öğrenim programları, öğrencilerin hayat uyumları kapsamında geliştirilip onların öğrenme durumuna göre düzenlenmelidir.

4. Yetişkin eğitiminde fiziki ve psikolojik çevre son derece önemlidir

Yetişkinler en iyi stres altında olmadıkları zaman öğrenirler.²⁵ Hoş olmayan ve rahatsız edici durumlar uzun süre hakim olursa, yetişkin stres ve kaygı içine girer ve öğrenmesini de olumsuz yönde etkiler. Yetişkin eğitiminde iki çevre, fiziki ve psikolojik çevre son derece önemlidir.

Yetişkinin fiziki çevresi onun ferahlık hissedeceği bir yer olmalıdır. Bunun için de oturulacak yerler rahat olmalı, sıcaklık ve soğukluk sistemi uygun bir şekilde ayarlanmalı, estetik olarak da iyi hazırlanmalıdır. Dekorasyonu ilgi çekici olup aynen bir oturma odasını andırmalıdır. Fiziki ortam ne çok kalabalık ne de çok seyrek olmalıdır. Eğitim ortamı tabii olarak yetişkinin durumuna göre düzenlenmeli ve akustik ve ışıklandırma yetişkinin görme ve işitme durumları göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.²⁶

Yetişkinler için sadece fiziki çevre değil, psikolojik çevre de son derece önemlidir. Dolayısıyla yetişkinlerin bulunduğu ortam, yetişkinlerce kabul edilme, saygı duyulma ve desteklenme hissi verecek şekilde olmalıdır. Eğitim ortamı, öğrenenlerle öğretenlerin birlikte hareket edeceği, ceza ve gülünç duruma düşme korkusundan uzak, düşünce ve ifade özgürlüğünün sağlandığı bir ortam olmalıdır.

Eğitim ortamı karşılıklı saygı, güven ve sorumluluk esasına dayanmalıdır. Eğitim ortamına katılan her bir kişi diğerini değişik tecrübe kaynağı olarak görüp, birbirlerinin farklılıklarına önem vermelidir. Birbirlerini dikkatle dinleyip birbirlerine destek vererek birbirlerine karşı ihtimam göstermelidirler. İnsanlar emniyet içinde kendilerini açık bir şekilde ifade etmede ve gerçek fikirlerini açıkça ortaya koymada kendilerini hür hissetmelidirler. Bunun sonucu olarak yetişkin eğitiminin yer aldığı yer sadece bir öğretme yeri değil, aynı zamanda bir öğrenme yeri olmalıdır.²⁷

Yetişkin eğitiminde temel olan özelliklerden biri de katılan kişilere, her birinin ayrı ayrı değerli birer birey oldukları ve hepsinin de ayrı ayrı saygıya layık oldukları hissini kazandırılmasıdır. Diğerlerine karşı saygısız davranmak, onların derslere olan katkılarını önemsememek veya onların başarısızlığını ya da kusurlarını toplum önünde sergileyerek onları utandırmak, yetişkin eğitimi için bir felakettir. Böyle bir durumda yetişkinler ya eğitimi terk ederler veya öğrenme ortamına katılma konusunda bir ilgisizlik gösterirler ya da toplum içinde yine utandırılma

25 Foltz, "Basic Principles," s. 47.

26 Knowles, *Modern Practice*, ss. 49-50.

27 Knowles, *Modern Practice*, ss. 222-23.

çakları hissiyle öğrenmeye karşı olumsuz bir tavır takınabilirler.²⁸

Dolayısıyla çocuk eğitiminde olduğu kadar ve belki de daha fazla yetişkin eğitiminde önem verilmesi gereken temel hususların başında, kişisel farklılıkları, farklı düşünceleri kabul etmek, her bireye gereken önemi vermek ve bunu eğitim sürecinin bir parçası olarak görmek gelmektedir. Aksi takdirde katılımcı teknikler yer vermeyen ya da önemsemeyen eğitimciler dinleyicilerinin artan oranda ya fiziki yokluğuyla karşılaşacak, ya da sunulan bilgiler bağlamında zihni yoklukla-ryla karşılaşacaktır. Ancak unutmamak gerekir ki bu zihni yokluk da fiziki yokluk kadar önemlidir.²⁹

5. Yetişkin için zaman son derece önemlidir

Çocuklar ve yetişkinler zamanı farklı olarak algırlar. Örneğin sekiz yaşındaki bir çocuğun zaman kavramı ve eğitim ve öğretime bakış tarzıyla hayatın hemen hemen orta yaşı olan 35-40 yaşına gelmiş bir yetişkinin zaman kavramı ve eğitim ve öğretime bakış tarzı oldukça farklıdır. Bir çocuk veya genç, zamanı "doğumdan şu ana kadar" olarak algırlarken, 40'ını aşmış bir yetişkin zamanı "mevcut andan ölüme kadar" şeklinde değerlendirir.³⁰ Böylece zaman kısaltıkça, öğrenmenin de daha çok hayatın o anki gerçek problemlerine yönelik olması beklenir ve yetişkin için geçmiş tecrübeler büyük önem arz eder.

Gelecekle ilgili zaman kavramı konusunda yaygın olan kanaat ve tecrübeler kişinin yaşlandıkça zamanın daha hızlı geçtiği şeklindedir. Bu durumun izahı aritmetik olarak aşağıdaki şekilde izah edilebilir. On altı yaşındaki bir kişi için bir yıl, o kişinin yaşadığı hayatın 1/16'sıdır. Kırk yaşındaki bir kişi için bir yıl, yaşanan yılların 1/40'ıdır. Yetmiş yaşındaki bir kişi için de, yaşanan zamanın 1/70'idir. Böylece yaşın ilerlemesiyle zaman birimi, örneğin bir yıl yaşam, zamanın eksilen bir kısmı olur ve böyle kavranılır. Şüphesiz bu durum kişinin zaman ve hayat anlayışına etki ettiği gibi öğrenmeye ilişkin tutum ve davranışlarına da önemli derecede etki eder.³¹

Yetişkin için zamanın çok önemli sonuçları vardır. Bu fiziki, kültürel ve hissi açıdan önemlidir. Yukarıda belirttiğimiz gibi yetişkinler zamanı farklı olarak algırlar. Çocuk ya da genç sadece şu an için değil, gelecek için yaşar. Zaman genç için sonsuz gibi gelir. Oysa yetişkin için zaman harcamak para harcamak kadar önemlidir.³² Böylece yetişkinin gözünde geçen her yıl bir kayıptır. Sonuç olarak kişi yaşlandıkça, her yıl, yaşanacak olan toplam zamanın eksilen bir bölümü olur ve zamanın önemi artar, çünkü arkadaşlarının, yakınlarının ve ebeveyni-

28 Brookfield, *Adult Learning*, s. 13.

29 Brookfield, *Adult Learning*, s. 12.

30 Foltz, "Basic Principles," s. 39.

31 Knowles, *Adult Learner*, s. 156.

32 Kidd, *How Adults Learn*, s. 48.

nin ölümü hayatın sonluluğunu gösterir.

Çoğu zaman yetişkinler, öğrenime gönüllü olarak katıldıklarından, zaman kullanma konusunda oldukça duyarlıdır. Yetişkinler zamanlarını boşa geçirmek istemezler. Bu yüzden yetişkin eğitimciler zamanın nasıl kullanılması gerektiği konusunda çok hassas olmalıdırlar. Bir şeyi zamanında başlayıp zamanında bitirmek, zaman cetveline uygun bir şekilde hareket etmek, zaman kullanma konusunda esneklik göstermek, yetişkinlerin durumuna uygun olarak kısa ya da uzun süreli eğitim programları düzenlemek, başlıca zamanı etkili bir şekilde kullanma yöntemleridir.

6. Yetişkinlikle öğrenme kabiliyetinin gerilemesi arasında zorunlu bir ilişki yoktur: Yetişkinler de öğrenebilir

Bir zamanlar öğrenmenin sadece çocuklar ya da gençler için olduğu kabul ediliyordu. Bu yüzden de "yaşlı köpeğe yeni entrikalar öğretemezsin" sözü batıda bir darbimesel olmuştu. Bu bizim toplumumuzda da geçerli olup, adeta 40 yaş hayatın bir dönüm noktası olarak görülmekte ve bu yaştan sonra öğrenmenin imkansız olduğu sanılmaktadır. Ancak daha sonra yapılan çalışmalar, yaşın sadece kendi başına öğrenme konusunda bir engel olmadığını göstermiştir. Şu an genellikle kabul edilen görüş, herkesin 75 yaşına kadar öğrenebileceğidir.³³ Ancak bu, 75 yaşına kadar vücutta meydana gelen değişikliklerin hiç öğrenmeye olumsuz yönde etki etmeyeceği anlamına gelmez. Yetmiş beş yaş ve sonrasında öğrenmeye engel olabilecek bir takım fiziksel kayıplar söz konusudur. Bununla beraber bu olumsuz şartların bir takım düzeltmeler yoluyla—örneğin gözlükler, işitme cihazları, artırılan aydınlanma, öğrenme için verilen zamanın artırılması—önüne geçilmesi mümkün olabilir.

Yaşla birlikte öğrenmenin kendisi değil, hızı değişir. İnsanlar yaşlandıkça yavaşlarlar. Yavaşlama kendini çeşitli şekillerde ortaya çıkarır: Bunlardan birincisi damarlardaki kan dolaşımı hızının azalmasıdır. Diğeri ise sinir sisteminden bilgilerin geçişindeki yavaşlamadır. Yaşlı kişilerin seslere karşılık verme, sesleri anlama ve cevap verme konusunda daha yavaş oldukları bir gerçektir. Bu yavaşlamanın öğrenme ya da eğitimle olan ilişkisine gelince, yetişkin insanlar verdikleri cevapların doğruluğuna, çocuk ve gençlere oranla daha fazla önem verdiklerinden, aşına olmadıkları ya da karışık bir duruma maruz kaldıklarında daha yavaş cevap verme veya karşılık verme temayüllü gösterirler. Bütün bu sebeplerden dolayı onlar daha yavaş kavrar, daha yavaş hareket eder ve daha yavaş düşünürler. Böylece öğrenme hızları veya oranları eksilebilir, ancak bu onların verdiği cevapların doğruluk oranına ve bu yüzden de öğrenme yeterliliğine olumsuz yönde etki ettiği anlamına gelmez.³⁴

33 K. Patricia Cross, *Adults As Learners* (San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1981), ss. 154-55.

34 Kidd, *How Adults Learn*, s. 61.

Buradan yeni şeyleri öğrenmek için yaşlıların daha fazla zamana ihtiyaçları olduğu sonucuna varabiliriz. Bir yetişkin eğitimci olan A. B. Knox'a göre "zaman kontrol edildiğinde, 40 ve 50'lerinde olan çoğu yetişkinler 20'lik ve 30'luk dönemlerindeki gibi aynı öğrenme kabiliyetine sahiptirler."³⁵ Bu durum da göstermektedir ki, yetişkinlere yeterli zaman verildiğinde onlar da etkili bir şekilde öğrenebilirler.

7. Yetişkin eğitiminde en büyük engel görme ve işitme kaybıdır

Hayvan ticaretiyle uğraşan insanların hayvan alımında dikkat ettikleri en önemli husus, onun yaş ve sağlık durumunun bir göstergesi olan dişlerine bakmaktır. İnsan türüne gelince, onun da sağlıklı olduğunun en önemli göstergesi gözünün görme gücü ve kapasitesidir. İnsan vücudunda en önemli ve en belirgin değişiklik gözde meydana gelmektedir. Görsel fonksiyon insanın fizyolojik yaşının açık bir göstergesidir.³⁶

Gözün görmeyle ilgili olarak temelde dört işlevi vardır: 1) keskinlik (en küçük detayları idrak etme kabiliyeti), 2) uyum (accommodation) (objeleri hem yakın ve hem de uzaktan açıkça görme kabiliyeti), 3) adaptasyon, (aydınlık ve karanlığa uyum kabiliyeti, 4) renk ayırımı, (renkler arasındaki benzerlik ve ayrılıkları ayırt etme kabiliyeti).³⁷

Gözün bu özelliklerinden keskinlik, 40-50 yaşına kadar hemen hemen aynı kalır, ondan sonra kesin ve ani bir kayıp vardır. Yetmiş yaşından sonra gözlük kullanmak aşağı yukarı evrensel bir ihtiyaçtır. Uyumda düşüş ya da kayıp altı yaşından itibaren başlar, 60 yaşına kadar sürekli olarak azalır, 60 yaşından son yıllara kadar aynı derecede kalır. Adaptasyon, 20 yaşından 60 yaşına kadar doğrusal olarak bir düşüş gösterir. Bu azalma neticesi göz daha parlak ışık ve ışıktaki değişikliklere adapte olmada daha fazla zamana ihtiyaç duyar. Renk ayırımı, yaşla birlikte azalır.³⁸ Elli yaşından sonra ışıklandırma önemli bir faktör haline gelir. Elli yaşındaki bir kişi 20 yaşındaki bir kişiye oranla % 50 daha fazla ışığa ihtiyaç duyar.³⁹

Genel nüfus oranı dikkate alındığında, görmenin en doruk noktasında olduğu dönem 18 yaş civarındır. Ondan sonra 40 yaşına kadar aşamalı olarak geriler, 40 yaşından 55 yaşına kadar önemli bir düşüş kendini gösterir. Görme duyusunda 55 yaşından sonra da düşme devam eder, ancak bu, 40 ile 55 yaş arasında olduğu

35 A. B. Knox, *Adult Development and Learning: A Handbook on Individual Growth and Competence in the Adult Years for Education and the Helping Professions* (San Francisco: Jossey-Bass, 1979); Alan B. Knox, *Adult Development and Learning* (San Francisco: Jossey Bass, 1977), s. 422; Cross, *Adults*, ss. 154-55.

36 Kidd, *How Adults Learn*, s. 62.

37 Ledford J. Bischof, *Adult Psychology*, second ed., (New York, Harper and Row, 1976), s. 105.

38 Bischof, *Adult Psychology*, s. 105

39 Cross, *Adults*, s. 156.

kadar hızlı ve keskin değildir.⁴⁰ Yapılan bir araştırma, 20 yaşından küçük olanlarda normal görüşün % 77, 40 ile 44 yaşları arasında % 50, 50 ile 54 yaşları arasında % 25, 60 ve daha yukarı yaşlarda ise ancak % 6 olduğunu ortaya koymuştur.⁴¹

Görme zayıflığından hemen sonra ikinci sırayı işitmedeki düşüş alır. On beş yaşından küçük olan çocuklar % 5 oranında dinleme bozukluğuna sahip olurlar. Bu kayıp, karşılıklı konuşma ya da telefon konuşmasında zorluklar çıkarmaya kafidir. Altmış beş ve yukarısı içinse bu durum % 65 oranına kadar yükselir.⁴²

Kişinin davranışına olan etkisi açısından, işitme kaybının psikolojik etkisi, fizyolojik ya da fiziki etkisinden daha önemli olabilir. Çünkü işitme kaybı, bireylerin kendi içlerine çekilerek toplumdan uzaklaşmalarına neden olarak, kişinin kendine güvenini kaybetmesine ve emniyetsiz hissetmesine yol açabilir. Kişinin artık yeni şeyler öğrenemiyor hissini yaratmasına neden olabilir. Yeni bir duruma girme konusunda, ona uyum sağlayamayacağı endişesiyle, özellikle kalabalık ya da karışık durumlarda, daha çekingen davranmaya neden olabilir. İşitme kaybının başka etkileri de olabilir. Örneğin iyi işitmeyen bir kişi terkedilmiş, arkadaşlarından dışlanmış hissine kapılabilir. Hatta o, diğer insanların kendisi hakkında dedikodu yaptıkları inancına bile kapılabilir. İşitme kaybına sahip bazı kişiler bir çeşit paranoya semptomu bile geliştirebilirler.⁴³

Yetişkinlerdeki bu işitme kaybının fiziki rahatsızlıktan ziyade, meydana getirdiği psikolojik rahatsızlıkların öğrenmeye olan olumsuz yöndeki etkisi daha büyüktür. İşitme kaybı olan bir kişi, alınan bilgilerin doğruluğu konusundaki endişesine, kendine güven ve itimadın kaybına, kişiler arası ilişkilerdeki fikir alışverişinin bozulmasına neden olabilir. Örneğin bir yaşlı kişi hızlı bir konuşmayla karşılaştığı zaman, % 45'e kadar olan anlama düzeyini kaybedebilir.⁴⁴ Yine iyi işitmediğinden dolayı bir soruya gülünç cevap verdiği zaman, diğer bireylerin yanında mahcup duruma düşebilir. Bir kere öğrenen kişinin kendine güveni sarsılınca, tekrar onu yeniden inşa etmek uzun zaman alır. Genellikle böyle bir durumda yetişkin, diğer kişiler arası ilişkileri de etkileyen bir kaçış durumuna itilir.

Yeterli bir iletişim için yaşlılık, beraberinde sadece yüksek sesi değil, aynı zamanda cevaplama süresi için de daha fazla zamanı gerektirir. Yaşlı kişilerin sadece orijinal uyarıcıları algılamada daha fazla zamana ihtiyaçları olmaz, aynı zamanda sesin anlamını nakletme ve ona göre cevap vermede de daha uzun zamana ihtiyaçları vardır. Kadınlar daha düşük seslere karşı hassasiyeti kaybederlerken, erkekler yüksek seslere karşı hassasiyeti kaybederler. Bu da yaşlı kadınların

40 Kidd, *How Adults Learn*, s. 62.

41 Kidd, *How Adults Learn*, s. 62.

42 Foltz, "Basic Principles," ss. 45-46.

43 Kidd, *How Adults Learn*, s. 64.

44 Foltz, "Basic Principles," ss. 45-52.

kadınlarla, yaşlı erkeklerin de yaşlı erkeklerle daha iyi anlaşmalarını sağlar.⁴⁵

Öğrenme sadece işitme ve görme cihazlarını gerekli kılmayıp, aynı zamanda kendine güveni ve yeni tecrübelerle karşılaşma istekliliğini de gerektirdiğinden, işitme kaybının, yaşlıların öğrenim faaliyetlerinde en büyük engel olduğu söylenebilir.

8. Yetişkin eğitiminde ihtiyaçların teşhis, planlanma ve değerlendirme işi yetişkinlerin kendilerine bırakılmalıdır

Yetişkin eğitiminin en göze çarpan özelliklerinden bir tanesi de, yetişkinin ne öğreneceği konusuna kendisinin karar vermesidir. Bu yüzden *andragojide* esas olan yetişkin konumunda olan kişinin eğitim ve öğretim faaliyetlerine bizzat katılmasıdır. Aslında bu durum insan tabiatının bir kanunudur. Zira eğer insanlar herhangi bir şeye kendileri karar verirlerse, ona dört elle sarılırlar. Aksine, dayatmanın ve 'kendi isteklerinin zıddına olan bir şeyin sonucunu iyi de olsa reddederler. Bu yüzden andragojide temel unsur, her ne kadar öğretici durumunda olan birey rehberlik etse de, öğrenciler de mutlaka öğrenimleri konusunda planlama sürecine katılmalarıdır. Eğer sayıları azsa hepsi, büyükse içlerinden seçilecek bir grup vekalet yoluyla bu karar verme sürecine katılmalıdır.⁴⁶

Yetişkin eğitimi işbirliği ruhu içinde gerçekleşmelidir. Birlikte iş yapma ya da eğitim faaliyetlerine katılma okul eğitimiyle yetişkin eğitimi arasındaki en temel farklılıklardan birisidir. Okul eğitimi ya da örgün eğitimde dersler, ders programları, değerlendirme standartları genellikle öğrencinin dışındaki kaynaklar tarafından geliştirilmiş olup, eğitim ve öğretim sonrasında bir üst sınıfa geçme ya da sınıfta kalma söz konusudur. Oysa yetişkin eğitiminde sınıfta kalıp geçme ya da diploma alma gibi daha çok okul eğitiminde geçerli olan hususlar ağırlıklı olmadığı için, genellikle ihtiyaçların ortaya konmasında, amaçların belirlenmesinde, öğrenme metotlarının seçilmesinde ve değerlendirme sürecinde hep yetişkinlerin yardımına başvurulmalıdır. Tabi ki böyle bir yardımlaşma ruhu, ancak gönüllü öğrenmenin yer aldığı ve eğitim ve öğretim faaliyetlerine katılan kişilere saygı duyulduğu bir ortamda gelişebilir.

Yetişkin eğitimiyle ilgili bir diğer konu da öğrenmenin değerlendirilmesi problemidir. Muhtemelen pedagoji ile andragoji arasındaki en önemli farklardan birisi de değerlendirme problemidir. Yetişkini bir başka kişinin yönlendirmesi olayı hariç, hiçbir şey onu daha fazla çocuksu yapmaz. Bu durum saygısızlığın ve bağımlılığın nihai bir işaretidir.⁴⁷ Bu yüzden andragojik teori, bireyin kendi kendini değerlendirme sürecini önerir. Bu süreçte öğretmen sadece yetişkin eğitimi

45 Cross, *Adults*, ss. 156-57. P. S. Timiras, *Developmental Psychology and Aging* (New York: Macmillan, 1972), s. 22.

46 Knowles, *Modern Practice*, ss. 49-50.

47 Knowles, *Modern Practice*, s. 49.

boyunca hedefe ne kadar ulaştıkları konusunda yardımcı olmaya çalışır. Ancak değerlendirme, dersin üstün ve zayıf taraflarını tartışarak, karşılıklı bir durum değerlendirmesi olabilir.

9. Yetişkin eğitiminde öğreticinin görevi sadece rehberlik etmektir

Eğitim ortamlarında kullanılan ders araç ve gereçleri, ya da dersin içeriği kadar, öğretmenin kişiliği, fikirleri, değerleri ve öncelik verdiği bir takım şeyler de oldukça önemlidir. Ancak yetişkin eğitiminde, öğretici durumunda olan kişinin sahip olduğu kişisel değerlerin yetişkinleri etkilemeye ya da onların beyinlerini yıkamaya yönelik faaliyetlerin yeri yoktur. Çünkü başta da belirttiğimiz gibi, yetişkinleri çocuklardan ayıran temel özelliklerden biri, onların sahip olduğu halihazırdaki bilgi birikimi ve tecrübeleriyle eğitime aktif olarak katılma durumlarıdır.⁴⁸

Geleneksel pedagojik uygulamalarda öğretmenin fonksiyonu genellikle "öğretmek" olarak tarif edilir. Eğitim-öğretim sürecinde meydana gelen her şey için tüm sorumluluklar öğretmene verilir. Öğrenen kişinin rolü sadece öğretmenin aktardığı bilgileri pasif bir şekilde almaktır. Yetişkin eğitiminde ise bu sorumluluk hem öğretmene hem de öğrenciye aittir. Andragojide öğretmenin rolü, kaynak kişilik, öğreticilik ve sihirbazlıktan ziyade rehber kişi olarak tarif edilir.⁴⁹ Dolayısıyla yetişkin eğitiminde öğretmenin rolü, öğrenci durumunda olan kişiye ancak yardım etmektir. Bu yüzden bazı yetişkin eğitimciler, yetişkinleri eğitip öğreten kişilere söylenen "öğretmen" kavramı yerine "kolaylaştırıcı" anlamına gelen *facilitator* kelimesini tercih ederler. Bu kavram yardım etme, kolaylaştırma ya da muktedir kılma anlamına gelen *humanistik* psikoterapistlerin çalışmalarında ortaya çıkmıştır. Bunların da başında Carl Rogers gelmektedir.⁵⁰ Öğrenim yardımcıları, kendilerini tüm cevaplara ya da bilgiye sahip olarak gören didaktik öğretmenler yerine, öğrenme sürecinde bir kaynak olarak görürler. Onlar demokratik ve öğrenci merkezli olarak bireysel öğrenmeyi geliştirme yönünde, öğrenme metotlarını ve öğrenme ortamını hazırlamada ve devam ettirmede kendilerinin de öğrenciler gibi sorumlulukları olduğunu bilirler. Bu vasfı taşıyan kişiler kendilerini genellikle "yardım eden ilişkiler" ve "yardım ilişkileri" olarak vasıflandırmaktadırlar.⁵¹ Böyle bir ilişkiyi oluşturan etmenlerin başında güven, karşılıklı ilişkiler, amaçlı katılım gibi hususlar gelir.

Yine onlar sıcak kanlı olup, öğrencilerini sever, onlara ihtimam gösterir, kabul eder ve benimserler. Öğrencilerinin kendi planlama yeteneklerine karşı büyük saygı duyarlar ve bu konulara müdahale etmek istemezler. Kendilerini sadece öğreten değil öğrenen kişiler olarak görürler ve değişmeye ve yeni tecrübe-

48 Brookfield, *Adult Learning*, ss. 17-18.

49 Knowles, *Modern Practice*, ss. 48-49.

50 Carl Rogers, *Client-Centered Therapy* (Boston: Houghton, Mifflin, 1951), ss. 388-91.

51 Brookfield, *Adult Learning*, s. 63.

lere açıktırlar.⁵²

Yukarıda saydığımız bu özelliklerden de anlaşılıyor ki, yetişkinleri eğiten kişiler, öğrencilerinin düşüncelerine karşı duyarlı olup, öğrenme konumunda olan kişilerin tecrübelerine yer vererek onları paylaşmaya istekli olmalı ve onların tavsiyelerine açık olmalıdırlar. Özellikle yaşlıların öğretmenleri, onlara daha fazla zaman ayırmalıdırlar. Öğretmen, farklı öğrenme şekilleri ve çok çeşitli öğretme yollarının olduğunun farkında olmalıdır. Dengeli, bağımsız ve karşılıklı grup ilişkileri sürdürülmelidir. Öğretmen daima açık olup, gerçekleri sunmalı ve başarıyı övmelidir. Böylece yetişkinin öğrenme konusundaki kaygısını gidermelidir.⁵³

Sonuç

Gerek bilim ve teknolojik alanlardaki gelişmelerin, gerekse sağlık alanındaki gelişmelerin bir neticesi olarak, artık günümüzde verilen eğitim ve öğretim faaliyetleri sadece muayyen bir zaman dilimini değil, daha geniş bir zamanı, hayat boyu devam eden bir süreci kapsar duruma gelmiştir. Ancak nasıl ki çocukların eğitiminde onların biyolojik, psikolojik, zihinsel ve sosyal özellikleri dikkate alınıyorsa, aynı şekilde yetişkinlerin de bu özellikleri dikkate alınmalıdır. Bu noktada eğitimcilerle düşen görev, her şeyden önce onların bu özelliklerini bilip, onların ihtiyaçları doğrultusunda, onlara uygun metotlarla eğitim ve öğretim sunmaktır.

Kısaca bu makalede de ele alındığı gibi, yetişkinlerin eğitimi çocukların eğitiminden oldukça farklıdır. Her şeyden önce yetişkinler bağımsızdırlar ve bu yüzden çoğunlukla kendi başlarına öğrenmeyi tercih ederler. Bunun sonucu olarak da ihtiyaçların teşhisi, planlanması ve verilen eğitimin değerlendirilmesinde mutlaka onların görüşlerine de yer verilmelidir. Onlar için hayat tecrübeleri çok önemlidir. Bu bakımdan eğitim ortamlarında mümkün olduğu kadar onların tecrübeleri de dikkate alınmalıdır. Yine onlar için zaman, para ve iş kadar önemlidir. Bunun sonucu olarak yetişkinler boş, gereksiz ya da daha sonra kullanabilecekleri bilgilerden ziyade, hemen hayatlarında kullanabilecekleri bilgileri öğrenmek isterler. Bu bakımdan onlar problem merkezlidirler. Onlar için hem fiziki hem de psikolojik çevre son derece önemlidir. Dolayısıyla onlar her bakımdan rahat olan bir eğitim atmosferi isterler. Yetişkin eğitiminde öğretici durumunda olan kişinin görevi sadece onlara rehberlik etmektir. Eğitimin yaşı yoktur, her seviyedeki insan öğrenebilir. Ancak öğrenmeye engel teşkil eden fiziki olumsuzlukların ortadan kaldırılması gerekir.

Sonuç olarak denebilir ki, yetişkinler de eğitilip öğretilerler. Ancak yetişkin eğitiminin başarı oranı, onları tanımaya ve onların özelliklerine göre hareket etmeye bağlıdır.

52 Though, *Adult's Learning Projects*, s. 183.

53 Brookfield, *Adult Learning*, ss. 63-64.